

кової та утилітарної вартості говорить про можливість її першості в логіці культуротворення. Мінове вимірювання будівель взагалі стає можливим лише в добу високого ступеня диференціації культури взагалі (а тому архітектура залишається в умовах перерозподілу, а не товарообміну). Також довгий час вона залишається предметом "демонстративного споживання". Власне ранньомодерний варіант службової архітектури і залишається джерелом спекуляції навколо витоків масонства.

Отже, службова архітектура є результатом складного культурного синтезу, на відміну від синкретизму культурної практики символічної архітектури. Їхня організаційна відокремленість позначає важливий семантичний зсув, який ми намагалися описати. Зокрема, побудова єгипетських пірамід Давнього царства як поховальних камер свідчить про припинення існування власне символічної архітектури, на думку Г. Гегеля. Саме в естетичному аналізі відмінності символічної архітектури цей класик філософської думки відходить від спекулятивного характеру свого абсолютного ідеалізму та розуміння мистецтва як першого щабля абсолютного духу, а також відкриває методологічні перспективи семантичного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гегель Г. Лекции по эстетике. Т. 3. Система отдельных искусств. [Електронний ресурс] / Г. Гегель. – Режим доступу: <http://esthetiks.ru/gegel-lektsii-po-estetike/tom-tretyi-sistema-otdelnykh-iskusstv.html>

Е. Ю. Павлова, д-р филос. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

СЕМАНТИЧЕСКОЕ СМЕЩЕНИЕ СЛУЖЕБНОЙ АРХИТЕКТУРЫ

В статье проводится анализ способа сигнификации служебной архитектуры. Определяется отличие служебной архитектуры от символической на основе гегелевского подхода. Данный сдвиг порождает не только другой способ организации означающего, но возникновение принципиально иного способа соотношения с означаемым, что, собственно, и формирует отмеченный семантический сдвиг. Применение стратегий семантического анализа к материалу эстетики Гегеля позволяет не только расширить горизонты самой прикладной семантики, но и понять закономерности формирования художественной культуры и эстетического процесса в целом.

Ключевые слова: служебная архитектура, символическая архитектура, семантика, семантический сдвиг, Г. Гегель.

O. Y. Pavlova, Doctor of Philosophical Science, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrs'ka Street, Kyiv, 03022, Ukraine

SEMANTIC SHIFT FUNCTIONAL ARCHITECTURE

The article is devoted to the analysis of the functional architecture signification mode. The distinction between functional architecture and symbolic one is determined on the basis of Hegelian approach. This shift generates not only another way of organizing signifiers, but the emergence of a fundamentally different way of relations with the signified, which actually forms a marked semantic shift. Using strategies of semantic analysis to the material of G. Hegel's aesthetics allows not only expand the horizons of applied semantics, but also understand the patterns of formation of art and aesthetic process in general.

In our opinion, G. Child's definition of monumental architecture as a criterion for the emergence of civilization (in the evolutionary sense of the term), requires Hegelian refinement concerning classic architecture. In the latter one, in comparison with the symbolic one, the following semantic shift is carried out: organization of syndicators already has a greater degree of freedom in it (even before the cultivation of the forms construction), and therefore their artistic transformation becomes possible. Also, the classic culture has a referent, and therefore it has a significant implementation structure. The measure of differentiation of the symbolic value and utilitarian one shows the possibility of its seniority in the logic of cultural development. Exchange measurements of buildings become possible only in the era of a high degree of cultural differentiation in general (and therefore the architecture remains in the conditions of redistribution, and not just as an exchange of goods). Also, for a long time it remained the subject of "demonstrative consumption".

Consequently, functional architecture is the result of complex cultural synthesis, in contrast to the syncretism of the symbolic architecture cultural practice. Their organizational separation marks an important semantic shift that we have been trying to describe. In particular, the construction of the Egyptian pyramids of the Ancient kingdom as burial chambers testifies to the cessation of the existence of its own symbolic architecture, according to G. Hegel. It is in the aesthetic analysis of the differences in symbolic architecture that this classic of philosophical thought departs from the speculative nature of its absolute idealism and understanding of art as the first stage of an absolute spirit, as well as it opens the methodological perspectives of semantic analysis.

Key words: service architecture, symbolic architecture, semantics, semantic shift, G. Hegel.

УДК 130.2:82-+343:11.852:130.123:070.1(054)

О. П. Полищук, д-р филос. наук, проф.
Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, Україна
olena_polischuk@ukr.net

ТОПОС, ЕТОС ТА ЕСТЕЗИС НАЦІОНАЛ-ДЕРЖАВНОГО МІФУ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

У статті порушено питання про необхідність у сучасних умовах буття соціуму більш глибоко дослідити феномен націонал-державного міфу. Здійснено аналіз специфіки націонал-державного міфу не тільки як різновиду політичного міфу, а насамперед соціально-культурного явища. Серед новітніх міфів, які суттєво впливають на ціннісні орієнтації та стандарти життя конкретної спільноти, як стверджуємо, особливе місце посідає націонал-державний міф. Такий міф покликаний сформувати громадську думку про специфіку держави як репрезентанта та захисника інтересів чільної нації, а також її культурних особливостей. Набуває популярності він, передусім, у кризових умовах соціальних процесів у країні та її зносинах із іншими країнами, народами. А продукується він в інтересах насамперед тих соціальних прошарків, які займають головні позиції в управлінні державою та не є обов'язково представниками чільної нації у ній. Основне джерело його просування –

© Полищук О. П.

вплив масових комунікацій на суспільну свідомість при символічному виробництві. Етос націонал-державного міфу спрямований на формування гордості за свою націю та її культуру, патріотизму в широкого загалу громадян країни через звернення до історичних подій, особливих досягнень нації тощо. Просування й популяризація в суспільстві та його масовій культурі забезпечують, крім того, й естетичні чи художні моменти при поширенні такого соціального продукту при символічному обміні.

Ключові слова: міф, націонал-державний міф, етос міфу, естетизм міфу, символічне виробництво, символічний обмін, масові комунікації, масова культура.

Постановка проблеми. Культурні особливості будь-якої сучасної нації чи суспільства виявляються у багатьох речах: відношенні до свого минулого й традицій, до ролі своєї країни в історії цивілізацій, до національних історичних міфів, зверненні до народних вірувань, обрядів, містики тощо. На їхній розвиток і навіть суттєві зміни спроможні вплинути новітні міфи, зокрема породжені або трансльовані завдяки мас-медіа. Націонал-державний міф, який народжений або підтримується домінуючою нацією у державі, і не обов'язково чільною, є одним із різновидів сучасних соціальних міфів. Він покликаний сприяти зміцненню цієї держави або посиленню її легітимності серед широких верств населення країни, хоча би на рівні світоглядно-ціннісних моментів. Хоча політично зорієнтований міф, звичайно, може продукуватися виключно політичною елітою країни або її певною частиною, проте це буде суто політичний міф, але не націонал-державний *mythos*. Останній створюється на замовлення держави й активно поширюється завдяки масовим комунікаціям. Однак його роль не тільки іміджевого плану, його функції значно ширші, як соціального і культурного явища.

Аналіз досліджень і публікацій. Увага сучасних дослідників міфу й міфотворчості прикута нині найчастіше до технологій, коли для правлячих еліт міф, а точніше міфологема, стає засобом маніпуляції громадською думкою. Зокрема, вагомий внесок у дослідження міфу в сучасних умовах здійснено Р. Бартом, Е. Кассіером, Р. Сапєнком, Б. Трохою, Е. Фроммом тощо. Серед українських дослідників й дослідників близького зарубіжжя, котрі зверталися до розгляду соціального міфу, вивчали в соціально-комунікативному зрізі новітню міфотворчість, варто вказати насамперед праці В. Бурлачук, Н. Воронової, Н. Соболевої, Г. Почепцова та ін. Зокрема, Н. Воронова переконана, що "міфологічно стереотипне сприйняття масовою свідомістю тих чи інших культурних реалій (соціальних, політичних, естетичних, моральних і т. п.) зумовлює варіативність культурних процесів у різних цивілізаційних системах" [3, с. 3]. Повернення до архаїчних форм у світогляді спричинене ускладненням соціального життя через нестабільність й непередбачуваність подій, а смислове насичення й інтерпретація новітнього міфу, на її погляд, обумовлюється наявною у конкретній спільноті традицією. Крім того, міфологізований культурний простір сучасності постає зараз як "місце для гри смислами й образами" в усуненні сучасника від реальності: "У сучасної людини нерідко виникає бажання піти від реальності із її численними проблемами в ідеалізований світ, де можливе позитивне "вирішення" як самих проблем, так й ілюзорна реалізація наболілих суспільних потреб. Міф же характеризується цілісністю, структурною впорядкованістю та відповідає важливим суспільним потребам – конструюванню ілюзорного порядку і стабільності соціальної дійсності" [3, с. 4]. За О. Бондар, сучасне міфотворення є засобом управління комунікацією соціального суб'єкта через звернення до міфу або використання міфологічних образів, сценаріїв у конкретному повідомленні для розв'язання соціально важливого завдання [2]. Проте міф доречно, як видається, розглядати особливим типом "пізнання, розуміння, переживання й осмислення потоку життя. Це надзвичайно важливо, оскільки в сучасній літературі "міфологічне" часто стає синонімом неправдивого, ілюзорного і тільки" [4, с. 120].

Проте аналіз націонал-державного міфу як особливо різновиду міфу рідко торкається етико-естетичних й аксіологічних зрізів побутування цього феномена у сучасних соціальних технологіях, коли використовуються масові комунікації. Інтерес до нього й поглиблений розгляд, однак, дають змогу кращого розуміння його ролі в культурі, історичних колізіях Європи протягом тривалого часу.

Мета статті. Прагнемо, коли йдеться про такі новітні міфи, звернути увагу на джерело їхнього походження та особливості у соціально-культурних репрезентаціях різних культурних регіонів сучасного соціуму, передусім Європи. А також намагаємося осмислити наслідки впливу націонал-державного міфу чи "націонал-державного *mythos*", враховуючи драматичні події останнього століття, на життя теперішнього українського соціуму.

Визначення основного матеріалу дослідження. Як історичний приклад міфу націонал-державного плану вкажемо міфологеми "месіанського покликання країни". Пам'ятаємо, що італійський патріот Джузеппе Мадзіні пропагував ідею республіканського Третього Риму ще в часи об'єднання Італії. На його думку, перший Рим імператорів і другий Рим – Рим пап повинні були змінитися Третім Римом, уже народним. Але досить показовим є те, що ідею і вираз "Третій Рим" використовував в своїх промовах уже в XX столітті Б. Муссоліні, маючи на увазі під "Третім Римом" саме фашистську Італію. Таким чином, ця ідея отримала статус міфологеми як продукту міфотворчості на рівні держави. Показовим є і те, що міфологема "месіанського покликання Росії" підтримується зараз на рівні держави у сучасній Російській Федерації, але існувала вона й раніше. Її витoki лежать не лише в інтелектуальних пошуках так званих слов'янофілів, але й міфологеми ще більш раннього періоду, а саме періоду Московського князівства (ханства) – "Росії як Третього Риму". (Вкажемо точніше, що її ідейний витік – це вислів у першій половині XVI століття ченця псковського Слезарова монастиря Філофея: "Москва – Третій Рим, і четвертому не бувати". Варто звернути увагу на час появи такої думки й пригадати досить драматичні події в житті тогочасного суспільства не тільки країни, у якій вона стала популярною, але й в цілому Європи й Азії). Досить цікаво, що на роль "європейського месії" претендувала свого часу і націонал-соціалістична Німеччина в минулому столітті, і знову ж таки у специфічних умовах існування цієї спільноти, враховуючи наслідки Першої світової війни. Але результати державної підтримки ідеї "месіанства для Європи" – дві світові війни, активними ініціаторами яких стали як Німеччина, так і Росія. І якщо Перша світова війна ще може кимось й розглядатися як "війна трьох кузенів", чи "спадкоємців королеви Вікторії", то відносно Другої світової війни такого вже сказати не можна. Зараз маємо, на жаль, третю фазу, або третє повернення на територію Європи, цього "націонал-державного *mythos*". Проте наслідки цього можуть бути непередбачуваними. І це не тільки викликає занепокоєння, але й вимагає, на наш погляд, більшої уваги й необхідності аналізу такого соціального явища й культурного феномена.

"Фашизм повертається в країну, яку колись зруйнував", – так прокоментував у виданні *Newrepublic* ситуацію з посиленням уваги в Російській Федерації з боку держави до міфологеми "месіанського покликання країни" Тімоті Снайдер, професор Йельського університету (США), доктор наук (Оксфорд, 1997), фахівець з історії

Східної Європи XX століття, аналізуючи останні події в Європі [9]. "Ми легко забуваємо, як діє фашизм: яка яскрава і сяюча альтернатива звичайним обов'язкам повсякденного життя, яке прославляння очевидно і тотально ірраціональних речей всупереч здоровому глузду і досвіду", – підкреслив він. Як видається, Т. Снайдер досить точно вказав на одну з вагомих причин принадності націонал-державного міфу про "винятковість нації", її "месіанське покликання" для "прогресивного" розвитку Європи. Це насамперед втома від рутини повсякденного життя, яка стимулює багатьох сучасних європейців шукати "джерела адреналіну". Це й ірраціональність мислення й своєрідна мотивація вчинків більшості з тих, хто захоплюється таким культурним явищем, як "націонал-державний mythos".

Можна стверджувати про важкість допання культурних стереотипів, напрацьованих у попередні століття існування "старої неньки Європи", з боку різних націй та етнічних груп за постійної мінливості кордонів й конфронтації. Наявність такої проблеми, як приклад, засвідчує ажіотаж щодо референдуму в Шотландії (2014) чи Каталонії (2017). Націоналізм у даному випадку, на наш погляд, – тільки привід до подібного. Мають місце й інші причини, що залишаються більш затіненими. Відзначимо, що міфологеми націонал-державного плану облагороджують ореолом романтики досить банальне прагнення "масової людини" (Х. Ортега-і-Гассет), а саме: вирішувати власні різноманітні соціальні проблеми за рахунок інших народів й спільнот, насамперед тих, хто має інше походження й культурну специфіку. При цьому відволікається ще й увага громадян від необхідності відповідальності перед ними держави чи її репрезентантів не лише у форматі сьогодення, але і подальших поколінь. Поширення й популярність такої міфологеми має, відтак, не тільки морально-етичне забарвлення, а ще й засвідчує дефіцит естетико-художніх чинників духовного життя у конкретних спільнотах. Останнє сприяє, як видається, зменшенню стресу особистості в кризових умовах життя.

"Для фашизму характерна наявність озброєних сил, які не виглядають як озброєні сили, байдужість до законів війни в їх застосуванні до народів, які вважаються нижчими, захоплене прославляння "імперії" після контрпродуктивних захватів землі", – ось такі реалії настають знову в Європі. Зазначимо, що за таких умов йде активна пропаганда націонал-державного міфу про власну винятковість. Можливим це стає через міфологізацію держави: "Оскільки вчинок – це все, а слово – ніщо, слова існують лише для того, щоб зробити можливими вчинки і потім зробити з них міфи. Істина не може існувати, тому історія – це не більш ніж політичний ресурс", – переказує Т. Снайдер, бо "Гітлер міг говорити про св. Павла як про свого ворога, Муссоліні міг призвати духи римських імператорів" [9]. Такий ірраціоналізм висловлювань, з одного боку, спантеличує й нейтралізує значною мірою критичність мислення, та з іншого – інтригує "масову людину". І ще досить цікаве зауваження дослідника: враховуючи нинішню позиціювання в мас-медіа окремими країнами себе як провідників антифашизму, варто звертати увагу на важливу деталь: все це "величчя моральне манікейство" повинне обслуговувати державу і як таке не накладати на неї жодних обмежень. Тобто прийняття ідеї антифашизму як стратегії риторики дуже відрізняється від опору справжнім фашистам чи націонал-соціалістам. Націонал-шовінізм відносно України з боку певних соціальних прошарків російського соціуму і, на жаль, держави мав місце і за часів Російської імперії. Дослідник відзначає, що причина такого ставлення до України з їхнього боку в тому, що вона знаходилася в центрі політичних й еко-

номічних інтересів, бо ще Й. Сталін називав "внутрішньою колонізацією" експлуатацію селян усередині Радянського Союзу на протидію експлуатації більш віддалених народів. Але не менше приголомшує те, що Україна також була в центрі планів А. Гітлера відносно внутрішньої колонізації. Адже нацистський "лебенсraum" ("життєвий простір") перш за все включав Україну, враховуючи її сільськогосподарський і взагалі економічний потенціал. Відтак, за розрахунками німецьких планувальників, приблизно 30 мільйонів чоловік повинні були померти з голоду. Т. Снайдером відмічено, що у межах подібного способу мислення, коли панує міфологізація соціального, культурного життя в тоталітарній державі, звичайно, українці розглядалися людьми нижчого порядку, нездійнятими на нормальне політичне чи загальносоціальне життя. Тому жодна європейська країна, на його думку, не зазнала такої інтенсивної колонізації, як Україна, і жодна європейська країна не пережила стільки страждань: у 1933–1945 роках це було "найсмертоносніше місце на Землі".

Але хочемо відзначити ось що: головна мета і ресурс міфологізації держави – це створення альтернативної реальності й альтернативної історії. Тоді маємо більш вагому роль цього явища в соціально-культурному житті спільноти. Створення "націонал-державного mythos" відбувається насамперед для профанації обивателя, чи "масової людини", коли йдеться про пропаганду національної винятковості з боку будь-якої тоталітарної або авторитарної держави.

Однак альтернативна реальність і альтернативна історія – це світ, в якому знаходиться об'єкт маніпуляції, що не має безпосереднього статусу "жертви", а лише статус "знаряддя" або "союзника" націонал-державного міфу, що буває значно частіше, як видається. Можна тому метафорично сказати, що Щуролов у своїй "Виставі а la mythos" вимагає: по-перше, союзників, по-друге, мимовільних спільників, а також, по-третє, активних діячів, які демонструють фанатичну відданість нав'язаному пропагандою у масових комунікаціях міфу (одночасно ще і відданість державі і її легітимним репрезентантам). Проте таке зачарування найчастіше має банальну причину – нудьгу й небажання змін на тлі нестабільних умов життя. Хіба не зачаровують сцени "Пер Гюнта" Генріха Ібсена або "Лісової пісні" Лесі Українки? А музика Ріхарда Вагнера чи рядки "Старшої Едди"? Містерії такого плану "ваблять душу" утомленого від рутини повсякденності європейця. Але увійшовши у смак, хочеться й надалі перебувати в подібному ірраціональному світі, що докорінно відмінний від наявного. Та за умов відсутності нової пропозиції з боку мистецтва "масова людина" буде шукати нові джерела розваги. Ось тут стати у пригоді спроможні ЗМІ – "природа не терпить порожнечі".

Подвоєння реальності, або сюрреальність буття, існує лише для "жертви" націонал-державного міфу. З цього приводу чомусь згадується знаменитий афоризм Козьми Пруtkова: "Якщо на клітці слона прочитаєш напис "буйвол" – не вір очам своїм". Але проблема у тому, що споживач продукції ЗМІ і PR-технологій вимушений бачити і слона, і буйвола одночасно (коли він жертва маніпуляції людською свідомістю і думкою з боку PR-технологів, що звертаються до активізації ірраціональних основ людського життя). Його життя відбувається в спогляданні дійсності в "кривих дзеркалах", запропонованих у форматі подібного міфу. Проте хіба не зачаровували баталії Колізею римських бідняків? Зачаровували, тому що існували при їх спогляданні ті, кому було значно гірше, ніж плебсу, – це були гладіатори. А хіба не зачаровували баталії Колізею римських патрициїв? Зачаровували, адже пропонували відчутти себе безкар-

ними і могутніми. Міф про винятковість Риму "пожинав плоди": невже варвар мав право на ім'я, гідність, цінність? Варвар – лише носій незрозумілих слів: "Бар-бар-бар", отже, це "меншовартісна людина", адже він "чужак" за походженням і культурою. Правда, за успіхами у видатних технологіях і організації соціального життя римською державою не помічалось "обличчя" орієнтації на некрофільську культуру (як тут не пригадати Е. Фромма). Результат був швидким – падіння Риму в досить короткий строк і ще низка деструктивних явищ у його культурі напередодні.

Політичний міф, а саме таким і варто вважати націонал-державний міф за змістовим наповненням, націлений на архайзацію соціально-культурного простору в нових історичних умовах. І потребують його держави – фактично аутсайтери, проте з великими геополітичними амбіціями. Так було за часів дуче Муссоліні, фюрера Гітлера, каудільо Франко, але подібне спостерігаємо, на жаль, і в сучасних країнах світу, включаючи Європу. Також необхідно підкреслити, що націонал-державний міф націлений на створення саосу, щоб потім запропонувати свою "образно-понятійну хаоту" в баченні та оцінці соціальної реальності. І спирається він обов'язково на потенціал новоствореного чи видозміненого, але наявного у конкретній культурі етосу (саме це вагомо забезпечує його приналежність для "масової людини" в кризові періоди життя спільноти). Формою для створення його привабливості може стати й опертя на можливості художнього мислення й естетизм міфу в представленні інформації як "отриманні естетичної насолоди від зустрічі із ним..." [7, с. 62]. А метою наразі є створення "інологіки" або "а-логіки" (Olena Polishchuk) при оцінці дійсності, а також поява альтернативної реальності й альтернативної історії [10, с. 40–41]. І це "альтернативна історія, в яку віритись охочіше, ніж у реальні проблеми й події" [7, с. 61].

Крім того, у просуванні цього міфу важливу роль відіграє феномен "естези" (О. Поліщук), що при відсутності гуманістичного потенціалу "використовує художні засоби та прийоми під час створення деяких предметів або явищ у сучасній популярній культурі" [8, с. 35] чи як "художній бум квазіестетичного плану" [8, с. 36], або й іноді як "звернення до нічого в різних проявах та спробах його пропаганди засобами арт-продуктів" [8, с. 37]. (У цьому полягає, на наш погляд, базова відмінність багатьох неоміфів сучасності від архаїчного міфу як способу організації розумового процесу древньої людини при зустрічі із невідомим).

Націонал-державний міф змушує бачити і розуміти дійсність, спираючись виключно на образне сприйняття, націлюючи людину не використовувати механізми абстрактно-понятійного мислення й роздуму на основі останнього. Така альтернативна реальність не передбачає "інтелектуальних потуг", нею варто лише і виключно захоплюватися. Відтак, не виключаємо, що є певним перебільшенням міркування, що основу міфу складає вербально описана в ньому історія, зв'язок міфологізованої й естетичної свідомості через їх спільну перцептивну базу, зумовлену універсально-смісловим сприйняттям мови, як вважає польський дослідник Р. Сапєнько [11, с. 55–56]. Можливо, такі риси міфу були в архаїчні часи. Проте, чи існують насправді свідчення на користь такого міркування? Події архаїчної епохи віддалені від наших сучасників тисячоліттями. Маємо лише спробу їх реконструкції, передусім з боку людини XIX–XX ст. Тому міф як соціальний феномен і культурне явище може виявитися не сучасником людини епохи палеоліту-мезоліту-неоліту, але культурним феноменом уже часів ранніх держав – Шумеру, Аккаду, Лідії, Мідії та ін. Насамперед йдеться про міфи стосовно культурного героя, есхатологічного плану. Показово,

що найчастіше культурний герой – це засновник держави чи особа, пов'язана якимось чином із правителем. До того ж правителем може виявитися й божество із пантеону наявних богів, в існування котрих вірили представники певної спільноти.

Наголосимо, що у націонал-державному міфі основою його впливу постає не лише вербальна, а передусім візуальна форма подачі або представлення певного "новонародженого оповідання". Підкреслимо, що для сучасної міфотворчості держави важливе значення має естетично чи художньо продумана форма представлення "масовій людині" націонал-державного міфу. Можна звернути увагу, як приклад, на оформлення студій провідних телевізійних каналів багатьох європейських країн. Впадає в очі одна цікава деталь: активне використання контрастних кольорних поєднань, найчастіше тривожного плану. А саме телевізійний екран нині для "масової людини" – це основний транслятор націонал-державного міфу. Ми не вважаємо, що в даному випадку спрацьовує "колективне несвідоме" К.Г. Юнга, яке неначе відроджується в "структурі мозку" кожного індивідуума, або ж при виборі кольорів у оформленні інтер'єру багатьох студій сучасних TV-каналів діють, скажімо, "рудименти Візантії". (Досить переглянути, наприклад, канали телебачення Польщі, Франції, Росії або США). Але ми акцентуємо увагу на можливості штучного створення підвищено тривожного стану людини завдяки спогляданню тривожних кольорних композицій чи непропорційного розміщення об'єкта споглядання тощо. Тоді естетизм націонал-державного міфу як естетико-художні основи його візуалізації та трансляції у масових комунікаціях – основа його впливу на "масову людину". І колір, форма, пропорції чи ритм виступають його важливим агентом впливу.

Висновок. Звичайно, сучасна міфологізація держави легітимізує її інститути влади, тому ідеологема і міфологема зливаються в одне ціле у націонал-державному міфі. Звичайно, історія нації важлива для держави, і тому міфи про походження й історичний шлях цієї нації покладені в основу національної самоідентифікації. Відтак, вони є вагомим фундаментом створення й розвитку унітарної держави. Це ніби стрижень у розвитку культурної ідентичності для неї. Проте коли йдеться про федеративні держави, ситуація буде докорінно іншою. Націонал-державні міфи Німеччини 20–40-х років XX століття або ж сучасної Аргентинської Республіки і деяких інших мали та мають місце в умовах полікультурного середовища. Однак в періоди невизначеності стан напрути і чекання, страх і нестабільність провокують суспільну свідомість на активну міфотворчість. У такій ситуації міф може, з одного боку, усувати або пом'якшувати в громадській думці або у цілому в суспільній свідомості сприйняття наявних протиріч соціального життя. Тобто за допомогою міфотворчості держави спочатку віртуально, а потім і насправді долаються перешкоди, долаються проблеми (позитивний внесок у розвиток подій). Націонал-державний міф у такому разі має позитивний "соціально-терапевтичний ефект". Однак націонал-державний міф – це дволикий Янус в історії Європи: з іншого боку, на його рахунок дві світові війни, криваві драми європейської історії. Він – основа агресії федеративних держав Європи в XX–XXI століттях. Але цей міф ще не вичерпав свого позитивного "соціально-терапевтичного ефекту" в країнах, що не намагаються виступати виключно домінуючими гравцями в сучасних "геополітичних іграх", зокрема в країнах Південної Америки або, скажімо, Іспанії, Швеції або Норвегії.

Відтак, вивчення естетичних основ та топосів націонал-державного міфу постає актуальною проблемою української гуманітаристики, що складатиме перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барт Р. Миф сегодня / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1994. – С. 72–130.
2. Бондарь О.П. Мифотехнологии в практике социальных коммуникаций / О.П. Бондарь // Пресс-служба. – 2008. – № 6. – С. 34–38.
3. Воронова Н.И. Неомиф в духовной культуре современной России: этнонациональный аспект: дис. ...канд. филос. наук: специальность 24.00.01 – теория и история культуры / Н. И. Воронова; Российский госпедунт имени А.И. Герцена. – СПб., 2007. – 270 с.
4. Дубицкая В.П. Телевидение. Мифотехнологии в электронных средствах массовой информации / В.П. Дубицкая; Ин-т социологии РАН. – М.: Изд-во Ин-та социологии РАН, 1998. – 144 с.
5. Кассирер Э. Техника современных мифов / Э. Кассирер // Вестник Московского университета. Сер. 7: Философия. – 1990. – № 2. – С. 59–60.
6. Назаров М.М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практики исследований / М. М. Назаров / Ин-т социологии РАН. – 2 изд., испр. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 240 с.
7. Полищук О. Етос та естетизм неомифос в сучасному інформаційному просторі (до проблеми змісту естетичної інформації) / О. Полищук // Мандрівець. – 2015. – № 6. – С. 59–62.
8. Полищук О. "Сцилла і Харібда" сучасної художньої культури України, або Феномен естетизму та естетизму / О. Полищук // Мандрівець. – 2016. – № 3. – С. 34–38.
9. Тімоті Снайдер. Фашизм повертається в країну, яку колись зруйнував. [Електр. ресурс] / Тімоті Снайдер – П'ятниця, 23 травня 2014, 11:13. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2014/05/23/142887/>
10. Polishchuk O. Mythopoesis i mitologizacja jako fenomeny współczesnej kultury / O. Polishchuk // Mitologizacja kultury w polskiej i iberyjskiej twórczości artystycznej. – Zielona Góra, 2015. – S. 33–42.
11. Saperko R. Estetyka – mit – neomit / R. Saperko // Mitologizacja kultury w polskiej i iberyjskiej twórczości artystycznej. – Zielona Góra, 2015. – S. 55–70.

REFERENCES

1. Bart, R (1994). *Myth today*. In *Izbrannye raboty: Semiotika. Pojetika*. Moscow, Progress (In Russian).

Е. П. Полищук, д-р филос. наук, проф.

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
ул. Большая Бердичевская, 40, г. Житомир, 10008, Украина

ТОПОС, ЭТОС И ЭСТЕЗИС НАЦИОНАЛ-ГОСУДАРСТВЕННОГО МИФА В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ

В статье затронут вопрос о необходимости в современных условиях жизни социума более настойчиво исследовать феномен национал-государственного мифа. Осуществлен анализ специфики национал-государственного мифа не только как разновидности политического мифа, а прежде всего как социально-культурного явления. Среди новейших мифов, которые существенно влияют на ценностные ориентации и стандарты жизни каждого сообщества, как утверждаем, особое место занимает именно национал-государственный миф. Такой миф призван сформировать общественное мнение о специфике государства как репрезентанта и защитника интересов титульной нации, а также ее культурных отличий. Приобретает он популярность, прежде всего, в кризисных условиях социальных процессов в стране и ее отношениях с другими странами. Продуцируется этот миф в интересах в первую очередь тех социальных слоев, которые занимают главные позиции в управлении государством, но не обязательно являются представителями титульной нации в этом сообществе. Основным источником его продвижения в социуме – влияние массовых коммуникаций на общественное сознание при символическом производстве. Это национал-государственный мифа направлен на формирование гордости за свою нацию и ее культуру, патриотизма в широких слоях общества через обращение к историческим событиям, особым достижениям нации и прочее. Широкое распространение и популярность в обществе и массовой культуре обеспечивают, кроме того, и эстетические или художественные моменты при продвижении такого социального продукта при символическом обмене.

Ключевые слова: миф, национал-государственный миф, этос мифа, эстетизм мифа, символ, символическое производство, символический обмен, массовые коммуникации, массовая культура.

O. P. Polishchuk, Doctor of philosophical Sciences, Professor
Zhytomyr Ivan Franko State University
40, Velyka Berdychivska Street, Zhytomyr, 10008, Ukraine

TOPOS, ETHOS AND AESTHESIS OF NATIONAL-STATE MYTH IN MODERN CULTURE

The article touches upon the issue of the need to study the phenomenon of "national-state myth" more intensively in the modern conditions of life of the society. The analysis of the national-state myth specifics is carried out not only as a kind of political myth, but firstly as a socio-cultural phenomenon. We assert that among the newest myths, which significantly affect the value orientations and life standards of each society, a special place is occupied exactly by the national-state myth. Such myth is called to form public opinion about the state as representative and defender of key nation's interests and also culture differences. Such myth becomes especially popular in the crisis conditions of social processes in the state and its relationships with other countries. This myth is created in interests of those social strata, which occupied main positions in the management of the state. It is not necessary for such social strata to be the representatives of main nation in this society and its culture. A basic source of its promotion in society is an influence of mass communications on public consciousness in the process of symbolic production. Ethos of the "national-state myth" phenomenon in modern society is aimed at the formation of pride for nation and its culture, patriotism in the broad strata of society through an addressing to the historical events, special achievements of nation and so on. But interest to such myth and its popularity provide aesthetically beautiful moments during distribution of such social product in a symbolic exchange in modern society and its national culture.

The research of the origins and functional features of "national-state myth" is realized, and they are compared to the origins and functional features of the classic, archaic myth. The specificity of these constructs of the ideal spiritual life in modern conditions is investigated, and the role of ethos and aesthesis of the "state's art mythos" phenomenon is researched too. Also the article analyzes the formal and aesthetic aspects of the content of the information in such myth. To our opinion a modern national-state myth actually is an artistic myth on a form its presentation in facilities of mass communication. He uses facilities and possibilities of human artistic thought. Therefore modern cultural space which tested total influence of such myths appeared as a "place for a game senses and offenses" in the removal of contemporary from reality. We assert that it is liked to be a man not through insufficiency of knowledge, but because many modern people miss. Modern Europeans miss often, but yet presently they are often afraid of changes in their life through a crisis in society. Therefore such myth not only strengthens patriotism of citizens of country. Such myth creates the illusion of stability for them, gives them a confidence in itself and to the state. A modern man presently often has a desire to go from reality from its much by numeral problems in the idealizing world. Such myths give the alarmed people to calm down and enjoy life as spectacle in a theater or a circus.

Myth of the "messiah calling of country" is analyzed as an example of state myth. Such myth once created terms, as ideological basis, for the representatives of one nation, to create a strong state. But in modern terms neglect to the people of other nations is drawn. It is therefore needed to mark that such myth becomes in modern terms a basis for the conflicts between different peoples. The question concerns propaganda of national exceptional nature from the side of any totalitarian states. Therefore such a myth creates terms for enmity between different nations and peoples, develops in man contempt to other people. We assert that national character of any modern nation appears in various aspects. E.g., attitude to the past, role of the country in civilization history, national historical myths, address to folk beliefs, ceremonies, and mysticism. Ethos of national-state myth not only speaks to the elements of national character of specific group of people, also causing changes in it. They are not always positive; vice versa such changes through growth of role of state myth for

Надійшла до редколегії 12.10.17

spiritual life of nation are a certificate of deep crisis in this society. The overstatement of the value for history of humanity conduces to inadequate and illusive perception of present life conditions of society. A man as a result of infatuation for such a myth becomes inadequate to estimate itself and other people. For his logic, acts or thoughts change. In fact, this is an a-logic. It is possible to say that under the action of such myth a man loses correct social standards of conduct. It is simply played, and a game is perceived as a real life.

Keywords: Myth, 'National-state Myth', Ethos of Myth, Aesthetics of Myth, Symbol, Symbolic Production, Symbolic Exchange, Mass communications, Popular Culture.

УДК 316.346:159.923:17(075.8)

О. А. Пушонкова, канд. філос. наук, доц.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бул. Тараса Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, Україна
krapki@ukr.net

СМИСЛОВА МОДЕЛЬ СУЧАСНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ

У статті досліджується вплив ціннісних настанов сучасної епохи на зміни у візуальній мові та на формування гендерної ідентичності через аналіз основних тенденцій гендерних та візуальних досліджень, а також образів-концептів сучасної культури. Доведено, що в умовах трансформації репрезентативних систем є сенс говорити не тільки про специфіку жіночого і чоловічого начал, які, втрачаючи самодостатність, згортаються у selfie-проекти, але й про загального репресованого суб'єкта культури, який перебуває у "ножицях" нових форматів дисциплінарної влади: примусу і спокуси. Виявлено, що формування гендерної ідентичності змінило характер наслідування зразкам (як це було раніше) й набуло характеру моделювання, в процесі якого уможливується ціннісно незалежне ставлення до світу або нарцисичний вибір у контекстах гедоністично орієнтованої культури.

Ключові слова: візуальна культура, гендерні відносини, ідентичність, візуальна репрезентація, нарцисизм, Паноптикон, Синоптикон.

Постановка проблеми. У сучасній філософії культури поняття тексту розповсюджується на усю соціальну реальність, тексти символів, відносин. Візуальний ряд, зв'язок між елементами якого стає семантично та естетично значущим, сьогодні теж виступає як своєрідний текст. Візуальна культура, на думку багатьох дослідників, зокрема Е. Гомбріха, Ж.-Ф. Лютара, Ф. Джеймисона, Ж. Бодрійяра, замінила текстову, тому має певні ознаки того, що замістила. Все частіше ми апелюємо до понять "візуальна мова" та "візуальне мислення". Дослідження історичного характеру візуальності дозволяє звернути увагу на контексти, з якими працює художник, дизайнер, рекламіст, тим самим формуючи візуальність сучасника, "виховуючи його перцептивно" (Р. Арнхейм). Певні труднощі з утворенням загальної методології аналізу різноманітних візуальних явищ (ерзац-культури, сновидінь, марень, бачення сліпих тощо) пов'язані з міждисциплінарними контекстами досліджень сучасних форм візуальності.

Актуальності набуває питання, як ціннісні настанови сучасної епохи змінюють візуальну мову, як формуються її контексти і тексти, зокрема як це впливає на формування сучасної гендерної ідентичності? Проблематика гендеру як поле міждисциплінарних досліджень найбільш яскраво презентує зміни способів візуалізації та моделювання дійсності, тому буде слугувати репрезентативною базою матеріалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Візуальність у зв'язку з проблемою ціннісних зрушень у сучасній культурі досліджено Р. Бартом, О. Арносоном, Ф. Джеймисоном, С. Жижеком, В. Подорогою, З. Бауманом, Д. Беллом, Ж. Бодрійяром та ін.

Історичний характер візуальності досліджено у працях В. Бичкова, М. Мамардашвілі, П. Флоренського, В. Жуковського, Д. Півоварова, В. Розіна та ін. Бачення як активну перспективну діяльність висвітлено у працях І. Рока, Б. Раушенбаха, Р. Арнхейма та ін.

Можливості гендерного підходу застосовуються в культурологічних (Дж. Скотт, Дж. Батлер, Л. Ірігаре, Х. Сіксу, Ю. Крістева), психологічних (Дж. Мітчелл, Н. Ходоров, Ш. Берд), антропологічних (Ш. Бенхабіб, М. Мід, С. Ушакін, І. Жеребкіна) дослідженнях. Методологічні аспекти гендерних досліджень розробляються у теоріях О. Артемьевої, Л. Аусландер, Р. Кемпбелл, С. Васко, Л. Коуда та ін.

Важливими для розуміння комплексної взаємодії маскулінного та фемінного в культурі є роботи сучасних філософів і психологів (Х. Арндт, Р. Барт, Ж. Бодрійяр, Ж. Ліповецький, А. Менегетті, С. Жижек, Л. Ірігаре, Ю. Крістева, Ж. Лакан, М. Фуко).

Прикладні аспекти гендерних досліджень та нові стратегії інтерпретації візуального матеріалу у контексті арт-терапії та драм-терапії пропонують Г. Прінсхорн, Д. Армстронг, М. Бетенські, Р. Грейнджер, О. Копітін, Ш. Мак-Ніфф, С. Дженінгс, А. Хілл; з опорою на теорію К. Юнга – М. Фабр-Левін, Д. Хардинг, Д. Хіллман.

Мета статті. Дослідження взаємовпливу візуальних і гендерних студій у вивченні ціннісних настанов сучасної епохи, що обумовлюють зміни як у візуальній мові в цілому, так і в формуванні гендерної ідентичності, на матеріалі смислообразів сучасної культури та візуальних моделей Паноптикону і Синоптикону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологія візуальності стає перспективним напрямом в умовах трансформації репрезентативних систем та кризи ідентичності. Сумніви у потенціалі візуальної інформації як достовірного джерела потребують включення інших модусів сприйняття дійсності, контекстуального розширення самого поняття візуальності, взаємодії з різними дискурсами. Візуальна репрезентація втрачає первинне мімітичне значення як пряме відображення й відбиток культури та стверджується як маніфестація певного способу бачення. Вона є опосередкуванням, "проміжною сутністю", специфічним органом культури. Ця традиція відома з досліджень А. Гільдебранда. Якщо зникає опосередкування – проблематизується реальність. З 80-х років ХХ століття є сенс говорити вже не про розщеплення у зорі на оптичне-дотичне, а про анаморфічну перспективу (відсутність єдиної точки зору). Так, Д. Преціозі бачить вихід у подоланні автономності художнього образу, що дозволяє звернути увагу на відношення між суб'єктом і об'єктом, яке він називає "динамічним комплексом", на основі аналізу палеолітичних зображень, які є динамічною композицією, "багатомодальним перформансом" [1, с. 672]. Про роль практики у художньому баченні також міркують Н. Брайсон, Е. Гомбріх, Н. Гудмен, В. Мітчелл.

Р. Арнхейм, В. Розін, А. Павленко, М. Ямпольський, Дж. Бергер визначають "бачення" як центральну теоретичну проблему ХХ століття. Для сучасності характерним є зникнення класичної культури Уяви та перехід до короткозорого, "блокового" способу світосприйняття у світі "мерехтливих" картинок Е. Гомбріха, "симулякрів" Ж. Бодрійяра, "ідолів" Ж. Маріона тощо. Візуальність втрачає вимір часу, а відтак, історичність.

Через концепт ідентичності візуальні дослідження сьогодні тісно пов'язані з гендерними, адже початкова міждисциплінарність гендерної теорії передбачає комплексний підхід у застосуванні методів і дозволяє до-

© Пушонкова О. А.